

Галина Панчук

Зеновія Нетребська

Б9571

9(c2)

П168

МАЛА

ПЛАВУЧА

У ВЕЛИКОМУ СВІТІ

ЗМІСТ

Дорогі читачі!.....	3
До історії походження назви села Мала Плавуча.....	4
Розділ 1. Географія села Мала Плавуча.....	6
Географічне положення села.....	6
Мікротопоніми села Мала Плавуча.....	7
Тектоніка, геологічна будова.....	9
Клімат і внутрішні води.....	12
Поверхневі води.....	13
Ґрунти і земельні ресурси.....	14
Рослинний і тваринний світ.....	17
Населення.....	19
Розділ 2. У вирі історії. Суспільно — політичне та соціально — економічне життя села Мала Плавуча.....	21
Ми споконвічні на своїй землі.....	21
Село Мала Плавуча: з часу заснування до Першої світової війни.....	22
Мала Плавуча між двома світовими війнами.....	34
Мала Плавуча під час Другої світової війни.....	47
Післявоєнний період.....	63
Роки незалежності.....	98
Розділ 3. Соціально-культурне життя села Мала Плавуча.....	106
Церква.....	106
Школа.....	133
Культура.....	147
Розділ 4. Мовні особливості села Мала Плавуча.....	182
Прізвиська жителів села Мала Плавуча.....	182
Імена.....	185
Особливості сільської говірки.....	189
Пісні.....	202
Розділ 5. Спогади. Статті.....	271
О. Михайло Юхнович. На духовній стінці над рікою Стрипою.....	271
Микола Мушинка. Мої спогади про о. Михайла Юхновича.....	275
Галина Панчук. О. Михайло Юхнович. Повернення.....	277
Володимир Левицький. Дещо про Подільську парафію.....	279
Іван Красовський. З книги «Село Дошно — колиска мого дитинства».....	280
Іван Красовський. Роздуми над давньою фотографією.....	282
Марія Чеснович. Дошно — Мала Плавуча.....	283
Ваврикович (Баб'як) Марія. Слово про тата і маму.....	285
Володимир Волошинович. Спогад про село.....	286
Стефанія Древницька. Образки.....	290
Марія Древницька. Спогад про Лесю.....	293
Марія Завитій. Спомини-образки.....	294
Надія Завитій (Древницька). Дві церкви.....	295

Вікторія Матола. Наша Бабуся.....	297
Богдан Завітій. Лавка+ліжко = бамбетель.....	298
Богдан Завітій. Червона армія. Коноплі.....	298
Богдан Завітій. Грамота зі школи, якої вже давно нема.....	300
Галина Панчук. Панько.....	300
Зеновія Фінчак (Нетребська). Мій свекор: життєва «одісея».....	301
Зеновія Фінчак. Галина Панчук. Життя Марії, дочки Василя та Ганни Решетилів.....	303
Надія Шанайда (Хмиз). Наша природа.....	308
Галина Панчук. Фотографія з Сумщини.....	310
Ольга Борушак (Головата). Згадайте... ..	310
Галина Панчук (Радачинська). Стецькові.....	312
Світлана Панчук. Радіодні.....	315
Додатки	317
Архів української довоєнної періодики.....	317
За матеріалами районної газети «Радянське слово» 1947–1979 років.....	318
Архів діяпорянської періодики.....	327
Преса незалежної України.....	330
Список земельних наділів 1786 рік (за матеріалами Йосифінської метрики).....	337
Зведений перелік прибутків панщини й оброку власників маєтків у с. Плауча Мала Бережанського округу, 1789 р.....	338
Статистика смертей у с. Мала Плавуча за метричними книгами 1842–1865 рр.....	339
Список земельних наділів, 1880 рік.....	340
Список виборців до сейму, 1922 рік.....	343
Список членів Просвіти, що сплатили членські внески за 1938 рік.....	351
Списки учасників визвольної боротьби ОУН-УПА.....	351
Список переселенців.....	353
Список пайовиків с. Мала Плавуча.....	354
Список жителів хутора Нетреба і прилеглих територій (за спогадами Подусовської Євгенії, 1937 р. н.).....	362
Список священиків, які служили на парафії.....	363
Рішення тернопільської обласної ради від 11 травня 1993 року.....	368
Біографічні довідки.....	368
Післяслово	387
Слова вдячності	388
Гляньмо... Згадаймо... Пам'ятаймо...	390
Список умовних скорочень	391
Література	392

*Пізнай свій рідний край, себе, свій рід,
свій народ, свою землю —
і ти побачиш свій шлях у життя*

Григорій Сковорода

ДО ІСТОРІЇ ПОХОДЖЕННЯ НАЗВИ СЕЛА МАЛА ПЛАВУЧА

Кожен населений пункт має певне місце у географічному просторі. Поселення отримує свою назву, реєструється у конкретних актах, займає відповідну територію, яка може змінюватися у просторі й часі. Населений пункт є не тільки місцем проживання людей, це, насамперед, самі люди, громада поселення, яка розвивається, функціонує і пов'язана з іншими громадами, особливо сусідніх населених пунктів. Походженням назв географічних об'єктів, дослідженням їх розвитку, смислового навантаження займається наука *топоніміка*.

Село Мала Плавуча своєю назвою тісно пов'язане з найменуванням сусіднього села Велика Плавуча, що розміщене східніше. За переказами, назва сіл нібито походить від слова «плавати», а слова «велика» і «мала» ілюструють величину поселення, його людність. На перший погляд здається, що назва зумовлена водним об'єктом. Проте населений пункт Велика Плавуча, розташований на відстані два км східніше від річки Стрипи, і тільки невеличкий потічок Цівка тече через село, прямуючи видолинком до Стрипи.

Кажуть, що назва поселення Велика Плавуча пішла від місцевості, названої Поплави, територія якої розташована на південь між Великою Плавучою і Малою Плавучою. Місцевість знижена і дуже зволожена. Старожили згадували, що колись ця територія була переважно залита водою і поросла вологолюбною рослинністю. Згодом рівень ґрунтових вод знизився і територія стала придатною для випасання худоби.

Очевидно, у долині річки Стрипи були плавні, бо є відомості, що річка на цьому відтинку була замуленою і мілкою.

Назва сіл може бути пов'язаною з тим, що у давні часи цей куточок Західного Поділля з його чорноземними ґрунтами зовсім не мав доріг з твердим покриттям. У пору інтенсивного танення снігів, великих злив, осінніх негод, а ще біля річки, наступало бездоріжжя, і все ніби пливло. Саме про таке пояснення назви, «Велика Плавуча», пише у спогадах о. В. Левицький і сам же спростовує його: « Назву села виводили від слова «плавати», але такий вивід щось не дуже мудрий і не погоджувався з дійсним станом справи, бо село не мало ані ріки, ні ставу і не було на чому плавати, лишень малий потічок-струмок протікав собі легенько — тільки всього» [1, с. 635].

Звичайно, це припущення. Жодні відомі нам письмові джерела не зберегли відповідної інформації. У сучасній ономастичній науці (*ономастика* — наука про власні назви) зафіксовані різні погляди на походження назви села Мала Плавуча.

Відомий мовознавець, доктор філологічних наук, М. Худаш у праці «Українські карпатські і прикарпатські назви населених пунктів (відапелятивні утворення)» пише: «Походження опорного компонента Плавуча неясне. За структурою, це ніби активний дісприкметник жіночого роду від дієслова плавати. Однак такого дісприкметника виявити не вдалося. Тому припускаємо, що це якийсь, можливо, вже не відомий, локальний діалектизм, невідомої уже семантики» [52, с. 200–201]. Доктор філологічних наук В. Лучик пояснює назву річки Плав географічним терміном плав «трясовина, грузьке місце в болоті», «місце в озері, де рухається вода», «грузьке болото, де трясеться, колишеться земля». Наводить ще й інші гідроніми: Плава, Плаве, Плавна, Плавок, Плавучь [26, с. 380]. У М. Габорака, кандидата філологічних наук, є назва потоку Плавун, яку він пов'язує з назвою урочища Плавун-Колочий, а останню виводить від загальної назви «плаун колочий» (ботанічне), що вказує на характер рослинності в урочищі [5, с. 414–415]. А того плауна колючого достатньо у нашій місцевості (див. кольорову вкладку).

Кандидат філологічних наук Віра Котович вважає, що назва поселення пов'язана з гідронімом Плавуча (плавуча ріка, плавуча вода). Можливо, такий гідронім уже не зберігся, але поселення, засноване біля ймовірного водного об'єкта, саме від нього цю назву і отримало. У Йосифінській метриці, одному з перших поземельних кадастрів Галичини, наше село записано *Plaucza Mała*, тобто, можливо, що той плаун колочий теж міг спричинитися до назви: субстантивованій прикметник (плаун — плауча місцевість — плауча оселя — село/слобода Плауча (як квіт — квітуча місцевість — квітуча оселя — село/слобода Квітуча)...

Здавна нум. *Mapy archiwalne Polski i Europy Środkowej / igrek.amzp.pl*

Стефанія — див. Степан
Текля — з грецької — бог + слава
Тереска (Тереза) — з грецької — охорона, захист; полюю, ловлю, прагну, домагаюся

Тетяна — з грецької — установлюю, призначаю

Федора — див. Федір

Христина — з грецької — християнин

Цеська (Цецилія) — з латинської — сліпа

Юзка (Юзефа) — зі слов'янської, пол. Йозеф = Йосип

Юлія — з грецької — кучерява

Юстина — з латинської — справедлива

Янка — див. Янко

Янтошка (Антоніна) — див. Антон

Ярослава — див. Ярослав

❖ Особливості сільської говірки

Кажуть, що кожен край має свій звичай, але кожен край має і свою говірку. Місцеві слова та вирази привідкривають завісу перед історичним минулим краю, його легендами, традиціями, повір'ями. Деякі граматичні конструкції є кальками з інших мов, суржилом, і слова часом є гостями з інших мов, проте неодмінно припасовані до законів української. Іноді в діалектах вирінають імена дохристиянських богів («ходиш Лейом — Полейом»), застарілі форми слів, часом звичні слова у вживанні отримують нові значення...

На території України поширено багато діалектів (говірок, наріч) української мови. У Галичині активними є наддністрянські, надсянські, бойківські і подільські говори. Опільський говір (інші назви: наддністрянський, галицький) поширений на теренах центральної частини Львівської, західної частини Тернопільської та північної частини Івано-Франківської областей. Отже, говірка с. Мала Плавуча належить до опільського говору. Зазначимо найбільш характерні його особливості (за Омеляном Омецінським) [55] на території нашого села:

- Перехід *a* після м'яких приголосних в *e*: *п'єта, п'єтнице, зєть, пєсс*.
- Перехід ненаголошеного *o* в *y*: *зузуле, кужух*
- Перехід ненаголошеного *e* в *и, і*: *мине, вісіле*
- Перехід *e* в закритому складі в *і*: *мід*
- Поява протетичних *в, й, г*: *ворати, Вольга, вочи; йнакше, єндик; Гамерика*.
- Редукція, тобто зникнення кінцевого *й* після *і*: *в другі хаті*
- Наявність метатези, тобто перестановки звуків чи складів: *говорити — вогорити*
- Часткове ствердіння *д, з, с, т, н, л*: *ніс, тік, ліжко, але [ліс]*
- Суфікси *-ськ, -зьк, -цьк* — тверді: *стависко, паньський*
- Твердий кінцевий *ц*: *хлопец*
- Поява епентетичних (вставних) *й, н*: *фіялка, радийо; миссо, мисти*
- Твердий кінцевий *т* у 3-ій особі однини чи множини теперішнього часу: *кричит, малоют*
- Твердий *р* перед *я*: *бура, бураки*

- Сильний ступінь м'якості: *сьвета, сьіни*
 - Коротка вимова подовжених приголосних: *волосе, жите, вилей*
 - Оглушення і стягнення кінцевого префіксального з та першого кореневого *с*: *ростелити, росунь*
 - Гіперизм (уживання *ф* там, де він не має вживатися, *ф* в українській абетці — найпізніше запозичений звук): *фіртка, фасоле*
 - Уживання *ш* замість *щ*: *шо, шоби, ше*
 - Оглушення дзвінких приголосних в кінці слова: *поріх, тиріх*
 - Оглушення початкового *в* перед глухими: *фнав, фтік*
 - Кінцеве *и* у давальному відмінку чи родовому відмінку однини: *братови, соли*
 - Кінцеве *ю* у давальному відмінку однини: *пацетю, телетю*
 - М'яка основа в орудному відмінку чоловічого та середнього роду: *рискальом, зільом*
 - Залишки двоїни: *дві літрі, дві нозі*
 - Ствердіння кінцевого приголосного основи: *синий*
 - Особлива вимова деяких числівників: *одинайцять..., девідесет, півчварта*
 - Вимова займенників: *него, ню; ї, му: за него, за му*
 - Редукція (втрата звуків): *нема ї (пор. ї[і]), дав му (пор. [їо]му)*
 - Наголос у займенниках: *мої, твої, мо[є]му*
 - Кінцеве *-сь* у словах типу *дась, відповісь*
 - Уживання частки *се* перед словом чи у його закінченні: *милисе, він се мив*
 - Утворення форм майбутнього часу типу *буду читав*
 - Часте вживання слів із суфіксами *-ин(а), -иск(о)*: *кожушина, стависко*
- Особливості лексики села такі:
- Основна маса активного словникового складу є питомо українськими
 - Наявна застаріла лексика
 - Значний пласт польських та німецьких слів, подекуди припасованих до української
 - Наявність у молодіжному середовищі англіцизмів, росіянізмів.
 - Пропонований словник містить слова, які в різні часи вживалися у нашому селі.

А

АвАнц (фр.) — аван
 авушинаА — вигук до курей
 але вО — та де там
 Амінь — кінець
 амОняк (п.) — амоній
 андрУти — вафлі

Авс (нім.) — кінець
 АнЄлька (п.) — жін. ім'я
 атрАмент (п.) — чорнило
 ацинтОй — смерть
 Ая — так

Б

БАба — повитуха
 баБратися (п.) — порпатися
 багнО — болото
 бадИле (п.) — бур'ян
 балАбухи — пироги

балАкати — розмовляти
 балаА(я)мкатися — щось повільно
 робити
 балАія — велике корито з оцинкованої бляхи

банувАти (п.) — тужити
бАНька (п.) — іграшка на ялинку
барабОлі, крумплі — картопля
бАрки (п.) — плечі
баськИ (п.) — верхові котики
бАтяр (п.) — шибеник, хуліган
батьрНЯ — збіговисько шибеників
бАхур (п.) — байстрюк, хлопець
баЮра — каложа
барЕцік (п.) — берет
бЕштати (п.) — сварити
бзина — бузина
бібки — екскременти тварини ку-
лястої форми (бібки козячі)
бігМЕ — точно
бімбАтися — щось повільно робити
блАват (п.) — волошка
блЄшка — металева форма для ви-
п'якання хліба в печі
блят (нім.) — залізна поверхня пе-
чі, плоска металева чернінь
бОвдур — дурень; комин

вагОнок (п.) — черга
вазОнок — вазон
ваКанец, ваКациї — канікули
ваЛьок — валок (будь-який і з
будь-чого)
вАндрувати (п.) — мандрувати
ванЄнка (п.) — баля
ванькИр (п.) — мала кімната, від-
городжена від великої
ваРга (п.) — губа
варенИця — кусень розкачаного
тіста, зварений у воді
вар'Ят (п.) — божевільний, неврі-
вноважений
васервАга (нім.) — ватерпас
велицьОзний (п.) — величезний
вЕльон (п.) — фата
верЕто — покривало
в'Єнци (п.) — більше
вивалити вочи — витріщитися
видЕльці (п.) — виделки
вИдіти (пол.) — бачити
вИзутисе — роззутися
вИмантити — виманити
вИрозумілий — розважливий, сер-
йозний
висьцігОвий (п.) — змагальний,
добре виглядає
вИтко — видно

бОвтати — перемішувати
боксові чоботи — чоботи з телячої
(яловичої) шкіри
бОмки бити — байдикувати
бОмок (п.) — гедзь
борикАтися (п.) — вовтузитися
борше — швидше
братУра (нім.) — духовка
брондзОвий (п.) — коричневий
брОцик (нім.) — рюкзак, торбинка
на їжу
бУдзік (п.) — будильник
бУдний — буденний, звичайний
бУзьок — лелека
бУйда — брехня
бУм-цик-цик — танці
бурачИнка — гичка бураків
бурмИло — необтесаний, некуль-
турний
бУцік (п.) — чобіт
бЮрко (п.) — письмовий стіл

В

вихОдок — туалет
вицЄчка (п.) — екскурсія, мандрівка
вИциганити — випросити
вичитати оченаш — зганьбити
відЗЕмок — частина дерева від зе-
млі; символ сили (хлоп як відземок)
відкарАскатисе — спекатися
вльгосць (п.) — вологість
вІнкель (нім.) — ріг будинку або
вулиці, кутник
вІсьта — вигук до коней: вліво
вітрІвка (п.) — спортивна куртка
вІхоть — жмут соломи для устілки
в чоботях
віхт (нім.) — харч
відфастригувАтися — відчепитися,
відшитися
вкУчитисе — скучати
вобАранок — бублик
вобсмушИти — дуже обстригти
вобшУстати — обшукати, обманути
воГульник — жнець, якого госпо-
дар наймав на жнива
волУфко (п.) — олівець
вометиця — мучний осад на коші в
млині; годують нею свиней
вонітувАти (п.) — блювати
вонУчка — ганчірка

вОрочок (п.) — полотняна торбинка для витискування сиру
воселЕдець — оселедець;
восцьЯк — колючка
впорожнИЙ (йти, їхати) — без нічого
врАцати (п.) — блювати
вторік — минулого року, торік

гАв'єзний (п.) — великий, важкий
гАдра — сварлива баба
гАйта — вигук до коней: вправо
гАйтю — прогулянка
галай-балаЙ — діяти бездумно,
швидко
галамуц — вальки з глини для будівництва
галаСАти — кричати
гАльба (нім.) — півлітра, кухоль
гАлька (п.) — сорочка, нижня спідниця
гамувАти — зупиняти
гаратАти — бити
гаратАтися — битися
гарБАта — чай
гарЕшт — тюрма
гАркатися — сваритися
гарцювАти — розпалювати
гацмелювАти — бити
ге — вигук, коли женуть корів
гЕльма (нім.) — шолом

гАлган — негідник, пустун
ганц (нім.) — цілковито, повністю,
все (мешти були ганц нові)
гАра (нім.) — віз з високими драбинами
гАра́фка — шпилька;
гас — нафта
гАці (п.) — підштаники
гвАдзя (п.) — рідке болото
гвер (нім.) — гвинтівка
гвінт (нім.) — кручений рівець на шрубі
гзімси (нім.) — карнизи
гидзИтися (п.) — жартувати
гиньУр — гуси особливої породи

дефіляда (п.) — парад, прогулянка, забава
джИган (нім.) — кирка

вУйко — дядько, мамин брат
вурвИтель (пол.) — бешкетник
вУсла — губна гармошка
вухналі (нім.) — цвяхи для кінських підків
вшіТка — виточка
вшкрАбість — на босі ноги

гендляр — торгівець
гЕци (нім.) — забави
гендЕлик — ятка, забігайлівка
гИмбель (нім.) — рубанок
гимбльОвані (дошки) — обтесані
гИцкати — стрибати
гіляга — гілка
глотА — тіснота; натовп
гОден — можу
гОйкати — голосно кричати
гОйно — щедро
горА — горище, стрих
горівка — горілка
горнЕц (банСк) — каструля
горнЕтко — чашка
гостИнец — шлях, битий шлях
гОцки — танці; жарти
гулікАти — сваритися, кричати на когось
гуляти — танцювати
гУнцвот (нім.) — збитошник
гУрма — багато

глянц (нім.) — блиск, дуже чисте
гну́пиги — дошкуляти
грАлі (нім.) — вила багатозубні
гранатОвий (п.) — темно-синій
грАса (нім.) — тупі вила
грЕйцар — гріш
гренаДля — шпилька для волосся
грис (п.) — шівки
гудз — вузол
гудзя — вигук до собак
гУздратися (п.) — повільно робити
гула — йолоп, недотепа
гУмляйз (нім.) — клей для гуми
гумОвці — гумові чоботи

дзігар (п.) — сигарета; годинник з боем
дзігарок — (п.) кишеньковий чи наручний годинник

дзигарнічка (п.) — папіросниця
дзорА — (п.) діра
дзЯкати — говорити, гавкати
дИкта (п.) — фанера
диль (п.) — бруси, дошки грубі
дихавИця — астма
дітИска — діти
довбАч (п.) — дятел
довкОла — навколо
допІру — тепер, щойно

едвАбний (п.) — шовковий

жарІвка — електрична лампочка
жЕрти, пакувАти — швидко їсти
жИво — швидко, скоро
жилЄтко (п.) — лезо (для гоління)

забАва — вечірка
забЕмбатися — заморочитися
завИтка — мати нешлюбної дитини
заволОка — пришелець, чужинець,
бродяга, прибулда
загалАкатися — відвернути увагу
від спірної чи неприємної справи
загумІнок — далеко
задУрно — безкоштовно
зАсц — рулет з меленого м'яса,
паштет

закАжене (п.) — зараження
зАки — доки
залІзко — праска
замалповАти — вдарити
запідпАшки — під пахи
зАп'єток — частина взуття біля
п'яти
затАчуватися — хилитися набік
(від втоми, хвороби чи спиртного)
затвердзЕне (п.) — запір
затИльник — частина воза, що за-
микає його ззаду
зАтирка — вариво з кусків картоп-
лі і шипаного тіста, заправлене присма-
женою цибулею
зАтраска (п.) — кнопка на одязі
затУла — металева заслінка в печі
зафуркотАти — зашуміти
зацерувАти — зашити
зацЄнтий (п.) — завзятий

дорОбало — старе, поламане (меб-
лі, машина і под.)
дочинІне (п.) — неприємна справа
дрАнтя — старий одяг
дрантАвий — старий, поганий
драпАк — щітка для посуду
драпАка — мітла з гілок
дриглі — холодець
дриньчАти — дрижати
дупІру — тепер, тільки що
дУшка — сукня, плаття

Є

Єнчий (п.) — інший

Ж

жльОпати (п.) — пити великими
ковтками
жОвнір (п.) — солдат, воїн
жОмнір — жовнір

З

зацОфаний (п.) — відсталий; бруд-
ний
зацьМАканий — заїджений
зашпОртатися — перечепитися, за-
плутатися в чомусь
зАштрик (защик) (п.) — укол
збАбчитися — зморщитися (збав-
чене яблуко)
зБИтки — пустощі; шкода
збуї (п.) — розбійник
зБУрити — підмовити на якусь по-
гану справу
звЕсти до воКа — влаштувати зу-
стріч віч-на-віч
звИнний — швидкий, вправний
звУрдитися — скиснути
згрЕбло (п.) — гребінь для худоби
згрИзтися (п.) — зажуритися
зДИбатися — зустрітися
здумІло — здивовано
змолОцок — той, хто добре їсть
знікАти (п.) — прати в руках; доб-
ре пожувати їжу
зелЕпухи — незрілі фрукти
зизовОкий (п.) — косоокий
зицирувАти (нім.) — вправлятися
змАргатися (п.) — збудувати,
втомитися
змолоцок (п.) — їдець
зніМка — світлина, фотографія
золИти — надодати

*Фігура по дорозі
до хут. Нетреби*

*Залишки колишньої фігури
на полях до с. Красна*

*Фігура на полях
до с. Козлова*

Стара церква

Фігура на могилі Гаупта

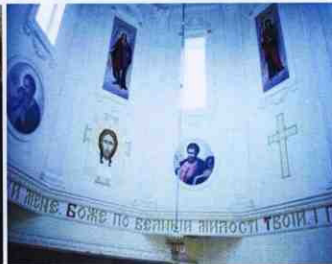
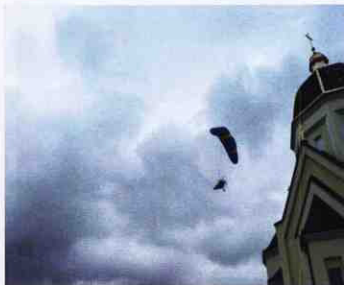

Напис на фігурі на могилі Гаупта

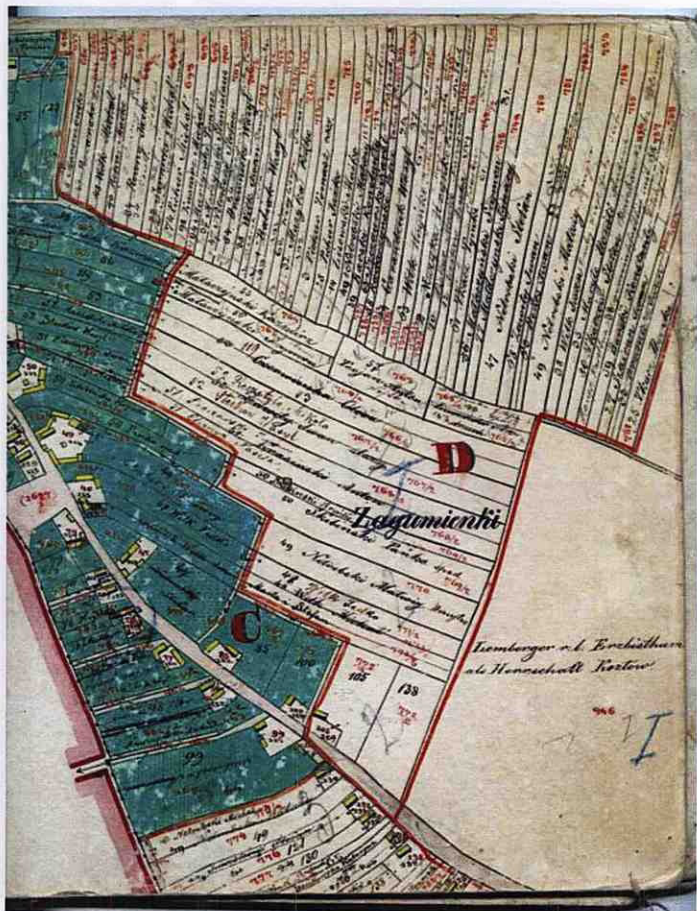
Млин, в основі своїй збудований родиною Гаупта. Реконструйований. Діючий.

Відкриття нової церкви. 10 липня 2016 р.

Витяг з кадастрової карти 1846 р. з архіву ТОДА

Витяг з кадастрової карти 1846 р. З архіву ТОДА